

HİTİTÇE YENİ BAYRAM METİNLERİ (Bo 3701, Bo 3968)

Rukiye AKDOĞAN¹

ÖZ

Makalede, Hititlerin başkenti Hattuşa'dan ele geçen Bo 3701 ve Bo 3968 numaralı Hititçe iki yeni bayram tableti ele alınmıştır. Hititlerin kutlamak zorunda oldukları bayramların sayısı 170'i bulmaktadır. Bayram törenlerine kral, kraliçe ve üst düzeyden görevliler katılmaktaydı. Törenlerde kral, tanrılara şarap, bira, et vs. sunarak ziyafet ve eğlenceler düzenler ve böylece onların memnuniyetini kazanmaya çalışırdı. Bo 3701 nolu tablet parçası tam korunamamış olduğundan hangi bayrama ait olduğu belli değildir. Tablet parçasında, kutlamalara ait ^{MUNUS}dammarā- (bir kadın- kült görevlisi), ^DU.GUR, ^{GIS}nathi- (yatak, döşek), ^Ehilammar (kapı, kapı yapısı, portal, pazar yeri) gibi kelimeler yer almaktadır. Bo 3968 nolu tablet parçası da aynı şekilde, tam korunamamış olduğundan hangi bayrama ait olduğu belli değildir. Tablet parçasında, ^{MUNUS}tu-hu-ru-ša-aš, ^{MUNUS}hazkara- (kadın müzisyen), ^Dtarkuwai- (dans etmek, dönmek), ^DNISABA, ^{MUNUS}zi-en-du-hi-ya-aš" gibi kelimelerle bayram kutlamalarına değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bayram, Hitit, ^{GIS}nathi-, ^{MUNUS}tu-hu-ru-ša-aš, ^{MUNUS}hazkara-

NEW HITTITE FESTIVAL TEXTS (Bo 3701, Bo 3968)

ABSTRACT

The article deals with two new Hittite cuneiform tablets, Bo 3701 and Bo 3968, unearthed in Hattuša, the capital of the Hittites. The number of festivals that Hittites had to celebrate is almost 170. The Great King, the queen and the senior officials participated in the festival ceremonies. In these ceremonies, the Great king offered wine, beer, meat, etc. to the gods and organizes banquets and entertainments, and thus he tries to win their satisfaction. Since the fragmentary text, Bo 3701, has not been fully preserved, it is not clear which festival this text related to. In this context, a number of words, such as ^{MUNUS}dammarā- (a female-cult functionary), ^DU.GUR, ^{GIS}nathi- (bed, mattress), ^Ehilammar (door, door structure, portal, market place) etc. about the festival activities are mentioned. Since the cuneiform text, Bo 3968, has not been fully preserved too, it is not clear which festival it belonged to. In this context, a number of words related to the festival celebrations, such as ^{MUNUS}tu-hu-ru-ša-aš, ^{MUNUS}hazkara- (female musician), ^Dtarkuwai- (dancing, turning), ^DNISABA, ^{MUNUS}zi-en-du-hi-ya-aš " etc. are assigned as well.

Keywords: Festival, Hittite, ^{GIS}nathi-, ^{MUNUS}tu-hu-ru-ša-aš, ^{MUNUS}hazkara-

Giriş

Bu çalışmada, yayımlanmamış olan Bo 3701 ve Bo 3968 nolu tabletler ele alınmıştır. Her iki çivi yazılı tablet, Boğazköy'den ele geçmiştir ve Hititçe'dir. İki tablette, Hitit bayramlarında yapılan kutlamalar anlatılmaktadır.

Bayram kelimesinin “sevinç ve eğlence günü” (Atalay, 2018, s. 58); “millî ve dinî önemi olan ve kutlanan günler” (Gülensoy, 2007, s. 124) anlamları bulunmaktadır. Hitit döneminde kutlanan bayramlarda, tanrıların aracılığıyla bol ürün elde edilmesi ve hayvan sayısının çoğaltılması hedeflenmekteydi. Böylece Hitit tahtında oturan kral da

¹ Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, rakdogan@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0158-9577.

Received/Geliş: 01/11/2020 Accepted/Kabul: 24/12/2020, Research Article/Araştırma Makalesi

Cite as/Alıntı: Akdoğan, R. (2020), “Hititçe Yeni Bayram Metinleri”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 29, sayı 4, s.223-242.

kralî gücünü pekiştiriyordu. Bayram seremonilerinde kurbanlar sunulur, yemekler yenirdi. Tanrılar ve insanlar yemekleri beraberce yiyerek kaynaşırlar ve bu kaynaşma kraliyet çifti ile tanrılar arasında da sağlanmış olurdu (Bayramlarla ilgili daha geniş bilgi için bk. Reyhan, 2016, s. 89 vd.).

1) **Bo 3701** (CTH 670.2040)

Ölçüleri: uzunluk: 6,4 cm. genişlik: 7 cm. kalınlık: 3,2 cm.

Öy. I

x+1 -]x nu ^{rGIŠ}na-a¹[t-hi-ta-aš^{2?}
 2']x-x x[ ]x-x-aš iš-pár-ra-a[n-zi
 3' ^DLAMM]A ša-ra-a kar-ap-pa-an-zi nu-uš-ši[
 4' pí-r]a-an hu-u-i-ya-an-za pí-ra-an-ma-aš-ši ^DU.GUR ^{rÉ1}[hi-lam-ni(-)
 5' -]x-an-ta-ri na-aš-ta GIM-an DINGIR^{LAM} ^Éhi-lam-n[i(-)
 6' -]x ^DLAMMA ŠÀ É.DINGIR^{LIM} pé-e-da-an-zi [
 7' ^Éhi-l]am-ni-ma-kán an-da É.ŠÀ nu-kán ^{MUNUS}da[m-ma-ra
 8']x an-da pa-iz-zi na-aš-za e-ša[-
 9' -]x-uš-ša-kán ŠÀ É.ŠÀ ^rpé¹-e-d[a-
 10' ^{GIŠ}na-at-hi-ta-aš ki-it-kar-za[ ]x[
 11' -]x-tu-uh-hu ^DLAMMA-ma-aš-ša-a[n

 12' -]x ku-it-ma-an ^{MUNUS}dam-[m]a-[ra
 13' -]x hu-u-da-ak ^rEGIR¹-pa
 14' -]x-x-x-x x-x-ši[-
 15']x[

Ay. IV

x+1 -]x[ ]x [
 2' -] ^re¹-da-ni ^ršu¹-up-pa-i[
 3' -n]ap-ši-ma-an ^Ú-UL pí-x[-
 4']DINGIR^{LUM} ma-a-na-aš ŠÀ É har-x[-
 5']QA-TAM-MA-pát [

 6' -]x ku-e-da-ni ša-a-an-z[a
 7' -]x-ar e-eš-zi UM²-x[-
 8' NINDA.G]UR₄.RA DUMU^{RU} e-eš[-zi
 9']x I-NA É.DINGIR^{LIM} x[
 10' -]x ar-ha pé-eš-ši[-
 11']x ^Ú-UL ku-iš-k[i

² Kesin olmayan tamamlama Öy. I 10' satıra göredir.

12'	]x AŠ-RI iŝ-qa[-ru-hi-it
13'	A-N]A DINGIR ^{LIM} ar-ku-w[a-ar DÜ-zi ³
14'	]x-ra-an Ú-U[L
15'	] {silinti} UD.VIII ^{KAM} [
16'	]x SISKU[R
17'	]x-x[

Tabletin satırlarının baş ve son kısımlarının kırık olmasından dolayı, kelimelerin açıklamalarına aşağıda değinilmiştir.

Açıklamalar:

Öy. I

2']x-x x[ ]x-x-aŝ iŝ-pár-ra-a[n-zi: iŝpar-/iŝparriya-/iŝparra- "yaymak, sermek, dağıtmak, uzatmak, yere yatırmak" anlamlarındaki fiilin şimdiki zaman 3. çoğul şahısta çekilmiş hâlidir (Ünal, 2016, s. 234; Tischler, 1983, s. 416-418).

3' ^DLAMM]A ŝa-ra-a kar-ap-pa-an-zi: ŝara, "yukarı, yukarıda, yukarıya; birisinin elinde bulunan, hizmete hazır" anlamlarındaki edat/zarftır. karap-/karip- "yemek, yiyip bitirmek, sömürmek (evleri yıkmak)" anlamlarındaki fiilin şimdiki zaman 3. çoğul şahısta çekilmiş hâlidir (Ünal, 2016, s. 260; Tischler, 1983, s. 496-498). ŝara karap-, "yukarı kaldırmak" anlamına gelmektedir. Kült envanter metni olan KUB 17.35 III 15-16. satırlarda şöyle yer almaktadır: nu DINGIR^{LUM} ŝa-ra-a karpanzi na-an I-NA É DINGIR^{LIM} arha pedanzi "Onlar tanrı (heykelini) yukarı kaldırırlar ve tapınağa götürürler" (Güterbock-Hoffner-van den Hout, 2005, s. 215).

^DLAMMA: Inara veya Kurunta; koruyucu tanrı veya onun ruhunun adıdır (Ünal 2016, s. 315; Aydın, 2013, s. 427). Bo 3701 Öy. 3'. satırın tercümesi şöyledir: ...] [Koruyu]cu [tanrı] (heykelini) yukarı kaldırırlar ve ona[.

Bir metinde kralî çift oturarak ^DLAMMA'yı "Koruyucu Tanrı'yı", geyik BIBRU'sundan içtikleri kaydedilmiştir. Yani kral, özel günlerde geyik ritonundan içtiği içki ile Koruyucu Tanrı'ya olan ŝükran ve sadakatini yerine getirmiş oluyordu. Hitit sanatında geyik motifli birçok tasvir bulunmaktadır. Geyik sadece av hayvanı olarak değil, Kırların Koruyucu Tanrısı'nın atribütü (sembolü) olarak da karşımıza çıkmaktadır. Hitit tasvirli sanat eserlerinde Kırların Koruyucu Tanrısı, geyik üzerinde ayakta durur vaziyette betimlenmektedir (Gavaz, 2016, s. 86; geyik kültürüyle ilgili daha fazla bilgi için bk. Gavaz, 2016, s. 84-89).

Yeri gelmişken, güncel Türkçe Sözlük'te yer alan "lama" kelimesinin, Sumerce LAMMA kelimesiyle olan benzerliği gözden kaçmamaktadır ve "lama"nın ŝu anlamları vardır: **lama** (I) geviŝ getirenlerden, Güney Amerika'nın dağlık bölgelerinde yaşayan, yük hayvanı olarak kullanılan, karadan aka kadar türlü renklerde olabilen, tüyleri uzun, boynu yüksek ve boynu uzun hayvan. **lama** (II) Tibetlilerde ve Moğollarda Buda rahibi (sozluk.gov.tr).

Geyikler vb. hayvanlar Türk mitolojisinde de karşımıza çıkan en eski simgelerden biridir. Türk topluluklarında at önemli bir hayvan hâline gelmeden evvel, onun yerinde olan hayvan geyik idi. Bu hayvan, çok erken devirlerde bir hayvan-ata, tanrı veya

³ Tamamlama için bk. KUB 18.146 III 15 ve KUB 16.78 III 9'.

tanrıça olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa ak geyik, gök menşeli veya doğrudan doğruya tanrı sayılabiliyordu (Alsan ve Akın, 2020, s. 218).

4' ^DU.GUR ^{rÉ}[hi-lam-ni(-): İkinci bin yılın ortasından beri, U.GUR "büyük tanrı" (KUB 44.4+ Ay. 31'de "GAL ^DU.G[UR]" şeklinde belgelenmektedir, metnin transkripsiyonu için bk. Starke, 1985, s. 236), Ner(i)gal ve Şulinkatte ile özdeşleştirilir. U.GUR, doğu Anadolu'daki Hayaşa'nın baş tanrısıdır ve Nuzi'den ele geçen çok sayıda teofor şahıs isimleri dökümanına göre de, doğu Hurri panteonunda tapınılır. İsmi'nin kaynağı ve anlamı belli değildir. Hattuşa'da, kendisine ait bir külte ve rahibe sahiptir. "Kanlı U.GUR " ve "*şagaru*-metal nesnenin (Ünal, 2016, s.: 440'da *şagaru*-nun maşa, kıskaç, kerpeten anlamları bulunmaktadır) U.GUR"u lakapları nedeniyle ölüm tanrısı olarak tanımlanır.

Aynı zamanda, Hayaşa'nın U.GUR'u ve evin ve ailenin koruyucusu Ner(i)gal olarak da bilinir.

U.GUR, sözlüksel bir listede Akadca *namşaru* "kılıç" ile eşleştirilir. Kabzası aslanlarla bezeli Diyarbakır civarından ele geçen bir adak kılıcının yazıtına göre, ki bu kılıç "*Hubşalum*-beyi"ne adanmıştır; "*Hubşalum*-beyi" Tell Leilan'dan eski Asurca bir antlaşmada, yemin tanrısı olarak belgelenen Hubşi'nin Nirigla'sı ile eşittir. Bu benzer kılıcın, Yazılıkaya'da Ner(i)gal'i tasvir etmesi söz konusudur. U.GUR'un bronz kılıç ya da hançeri, Luwice bir ritüelde geçmekte ve bunun yanında U.GUR'un on iki tanrısı da anılmaktadır (Haas, 1994, s. 367, 368).

^{rÉ}[hi-lam-ni(-) : ^É*hilammar* kapı, kapı yapısı, portal, ana giriş kapısı, pazar yeri anlamlarındadır ve ^É*hilamni* ise tekil yönelme/bulunma hâlidir (Ünal, 2016, s. 187; Tischler, 1983, s. 243, 244; Friedrich-Kammenhuber, 2010, s. 586-590).

Lawazantiyalı Hepat ve Teşup için bayram metni olan KBo 21.34+ II 3 vd.'da şöyle belgelenmektedir: "Sonra onlar kapıyı açarlar ve Hepat'ı dışarı götürürler. (4 vd.) Eğer onu avluya getirirlerse, 2 şarap dolu kabı dökerler. Hepat'ı (6 vd.) kapıya getirdiklerinde, kral güneş tanrısını ve "doğru (adil) yolu" içer." (Transkripsiyon ve tercüme için bk. Friedrich-Kammenhuber, 2010, s. 587).

7' ^{MUNUS}da[m-ma-ra: ^{MUNUS}*dammara*- Bir kadın- kült görevlisi (Tischler, 1991b, s. 70 vd.; Ünal, 2016, s. 507). Hem erkek (LÚ) hem de kadın (MUNUS) belirleyicisi ile beraber metinlerde belgelenmektedir. KUB 16.16 (karaciğer (SU) kehaneti), Öy. 13-14. satırlarında şu şekilde yer almaktadır: "Onları daha da sorguladık ve (şöyle) dediler: *dammara*-kadın din görevlileri yılanı yakalamadılar ve serbest bırakma bayramında koyunu kesmediler." (Transkripsiyon ve tercüme için bk. van den Hout, 1998, s. 138, 139). Aynı metnin Öy. 26-28. satırlarında şöyle belgelenmektedir: "Bütün *dammara*-kadın din görevlilerine gelince, sürekli olarak Arzawalı erkeklerle ilişkiye girerler. Fakat sonra tapınağa çağrıldıklarında yıkanmazlar ve elbiselerini de yıkamazlar" (bunlar, tanrısal öfkenin sebepleridir) (transkripsiyon ve tercüme için bk. Tischler, 1991b, s. 70, 71; van den Hout, 1998, s. 140, 141).

Karaciğer (SU) kehanetine ait olan KUB 5.6+KUB 18.54+KBo 53.103 II 36-37. satırlarda şöyle belgelenir: "Erkeklerin, hangi ye[rde?] *dammara*-kadın din görevlisi ile [ilişkiye girdikleri] tespit edildiğinden, şimdi aynı yerde o (*dammara*-kadını), aralıksız fal sorularıyla araştırıldı. Fakat bayram günü o, [orada olmamalı]." (Ünal, 2005, s. 75; Beckman-Bryce-Cline, 2011, s. 190, 191).

10' ^{GI}š *na-at-hi-ta-aš ki-it-kar-za* : Metinde, Plural (çoğul) Dativ-Lokativ (yönelme-bulunma) halde belgelenen ^{GI}š *nathi-* kelimesinin, "yatak, döşek" (Ünal, 2016, s. 370), "kubbeli karyola?" (Tischler, 1991a, s. 289 vd.) anlamları vardır; *nathitaš* ise, Pl.Dat.-Lok. (çoğul, yönelme/bulunma) haldedir. Yalnız bu yatak, tanrının kendi kült bölgesine ait, tapınağın iç odasında bulunan tanrıya ait bir yataktır. Tanrının rahat etmesini sağlayan çok sayıda malzemenin arasında yer alır ve genellikle de oturma gruplarıyla belgelenmektedir: ^{GI}š *tapri-* "koltuk, sandalye", *tuni-* "ayak iskemlesi", *kišhi* "taht" ve *adani* (Tischler, 1991a, s. 289).

kükkar-/kükkarza/kükkar/kükkarar/kükkaraš: "Üstünde, başı üstünde, baş üstü, baş tarafı, (kaplar) ağız üstü" anlamlarındaki zarftır (Ünal, 2016, s. 285).

Ay. IV

8' NINDA.GJUR₄.RA DUMU^{RU} *e-eš[-zi* : Sumerce olan, NINDA.GUR₄.RA "kalın ekmek, somun, bazlama" anlamlarına gelmektedir (Aydın, 2013, s. 538; Ünal, 2016, s. 376).

Sumerce DUMU "oğul, çocuk" anlamında olup, Akadcası *MĀRUM*'dur ve DUMU^{RU} yazımındaki Akadca *RU*, Akadca ses tamlamasıdır (Ünal, 2016, s. 107; Aydın, 2013, s. 172).

Telepinu metnine ait KBo 3.1+12.5+3.68+12.7+12.12 II 37-38. satırlarda DUMU^{RU} şöyle yer almaktadır (Gilan, 2015, s. 149). ⁽³⁷⁾... *nu* ⁽³⁷⁾ *ku¹-iš ta-a-an pé-e-⁽³⁷⁾da¹-aš* DUMU^{RU} *nu* LUGAL-*uš a-pa-a-aš* ⁽³⁸⁾ *ki-ša-ru* ... "İkinci dereceden erkek çocuk, kral olsun!"

Hititçe eš- "olmak, var olmak, bulunmak" anlamında ve *e-eš[-zi*, prs.sg. 3. (şimdiki zaman 3. tk.şh.) hâlidir (Tischler, 1983, s. 109, 110; Kloekhorst, 2008, s. 250-252).

10' *-[x ar-ha pé-eš-šī-* : *peššiya-/pešiya-/pišša-* fiilinin, "atmak, fırlatmak, bir tarafa itmek, bir tarafa bırakmak, dikkate almamak" anlamları bulunmaktadır. *arha peššiya-* ise, uzağa atmak, reddetmek; affetmek, kaldırmak anlamlarındadır (Ünal, 2016, s. 412; Güterbock-Hoffner, 1997, s. 316-323).

12' *[x AŠ-RI iš-qa[-ru-hi-it* : *AŠ-RI*, Akadca *AŠRU* "yer, zemin" (Black-George-Postgate, 2000, s. 29) anlamındaki kelimenin Sg. Gen. (tekil –in) halidir. KUB 10.91 III'de şöyle belgelenmektedir: ⁽³⁾ *nu BI-IB-RI^{HLA} IŠ-TU KAŠ GEŠTIN zé[-e-ya-an-ti-it* *İ šu-un-na-i?*] ⁽⁴⁾ *AŠ-RI^{HLA} DINGIR^{MES}-ya hu-u-ma-an-ti-i pí-ra-an BAL-an-ti* "BIBRU"ları (riton, hayvan şeklinde kap (Ünal, 2016, s. 102) bira, şarap ve [çok sıcak yağ?] ile doldurur. Tanrılara ait kutsal yerlerin her birinin önünde libasyon yapar." (Transkripsiyon ve tercüme için bk. Goetze, 1971, s. 79).

iškaruh-/iškarih-/iškariuh- "bayramlarda kullanılan bir kurban kabı"dır. Bu kabın, altın ve gümüşten yapılmış olanlarına metinlerde rastlanmaktadır (Tischler, 1983, s. 400; Ünal, 2016, s. 232).

Gök gürültüsü festivaline ait KBo 17.75 IV 22'de altından olanına rastlanmaktadır: ^{LÜ} SAGI *iškaruhit* GUŠKIN ^{GI}š *AB-ya pīran šipanti* "sâki, altından *iškaruh*-kabı ile pencereye libasyon yapar" (Puhvel, 1984, s. 419).

Bo 4665 Öy. II² 1. satırda *iš-qa¹-a-ru-hi-k[án* şeklinde belgelenmiştir (transkripsiyon için bk. Akdoğan, 2016a, s. 4, kopya için bk. Akdoğan, 2016b, s. 3, Nr. 7). Acele (*nuntariyašha*) bayramının 6. gününde kral Hattuša'da, Fırtına Tanrısı ve diğer tanrıların

tapınaklarını dolaşır. Seremoniler arasında açının içki dolu bir *işkaruh-* kabının içine, yanmakta olan çam kozalağını atması ve geri çıkardıktan sonra krala uzatması, el dokunmasından sonra içkiyi stel, ocak ve pınara, dokuz kere stelin yanına dökmesi yer alır (Ünal, 2018, s. 59).

13' ar-ku-w[a-ar: *arkuwar*, dua, istek, yakarma anlamında olup, Sumerce DÜ "yapmak" ile beraber dua etmek, yakarmak, yalvarmak olarak tercüme edilmektedir (Ünal, 2016, s. 81, 106). Söz konusu satır, KUB 16.78 III 9' ile benzerlik gösteriyor: A-NA DINGIR^{LIM} ar-ku-u-wa-ar DÜ[-.

Muwatalli'nin duasında (CTH 381) Öy. I 2-4. satırlarda şöyle belgelenmektedir:

2-4 ... *ma-a-an UN-[ši] [me-m]i-aš ku-iš-ki na-ak-ki-ya-aš-zi nu-za A-NA DINGIR^{MEŠ} ar-ku-wa-ar [D]Ü-zi ...* "...Eğer herhangi bir olay, bir adamı sıkıntıya sokarsa, bu durumu tanrılara bildirir. ..." (transkripsiyon ve tercüme için bk. Rieken et al. (ed.), hethiter.net/: CTH 381 (TRde 2017-12-09); Lühr, 2019, s. 244, 245).

Puduhepa'nın, Arinna'nın Fırtına Tanrısına yaptığı duasında yer almaktadır: CTH 384.1 136: [*am-mu*]-*uq-qa-za* ^f*Pu-du-hé-pa-aš* GÉME-KA *ki-e ku-e A-WA-TE^{MEŠ} A-NA* ^D*IŠKUR A-BI-KA Ū A-NA* ^DUTU ^{URU}PŪ-na AMA-KA [*ar-k*]*u-wa-ar i-ya-nu-un* "Senin hizmetkârın ben Puduhepa bu sözleri, senin baban Fırtına Tanrısına ve annen Arinna'nın Güneş Tanrıçasına benim mesele olarak ilettim." (Transkripsiyon ve tercüme için bk. Daues-Rieken, 2018, s. 440, 441; Sürenhagen, 1981, s. 116, 117).

2) Bo 3968 (CTH 650)

Ölçüleri: uzunluk: 5,3 cm. genişlik: 9,6 cm. kalınlık: 2,4 cm.

Öy. I

x+1	-]x-x[ ]-x-aš an-na-la-za tup-pí-za KAR-u- ^r en ^{1 4}
2'	-]x- ^r da ¹ -a I ^{DUG} rKA ¹ .DÜ.A ^{LÚ} SANGA IŠ-TU É-ŠŪ pa-a-i
3'	IŠ-TU? ⁵ ^{LÚ} ZABAR.DAB zé-e-an-ta-za-pát SUM-an-zi
4'	-]x[ ]-]x-ri nu-uš-ša-at DUG [?] .GAL [?] ^r tu ¹ -hu-ru-ša-aš hal-zi-eš-ša-an-zi
5'	-]x-a IŠ-T[^U É.GA]L A-BU-BI-TI SUM-an-zi GIM-an-ma ^{UZU} NÍG.GIG ti-an-zi
6'	-]x ha-az-ga-ra-ya aš-ša-nu-wa-an-zi nu ZÌ.DA.DUR ₅ ku-it ŠA É.GAL A-BU-BI-TI SUM-ir
7'	MUNUS ^{MEŠ} AMA.DINGIR ^{LIM} PA-NI DINGIR ^{LIM} har-ra-an[-zi]nu II ^{DUG} iš-nu-ri-uš PA-NI ^D NISABA ti-an-zi
8'	]še-er iš-tap-pa-an-zi I ŠAH.TUR A-NA ^D Ha-li-pí-nu GUNNI-i hu-u-kán-zi
9'	]x-x-aš BAL-i-eš-ki-iz-zi A-NA LÚ ^{MEŠ} É.DINGIR ^{LIM} IŠ-TU É.GAL A-BU-BI-TI[ ]
10'	-]x-am-ma pí-ya-an-zi

⁴ x+1'in transkripsiyonu için bk. Beckman, 1983, s. 162 ve Carruba, 1992, s. 88.

⁵ Şüpheli tamamlama Bo 3968 Öy. I 2'. satıra göre yapılmıştır.

11'	-]x-kán MUNUS ^{MEŠ} zi-en-du-hi-ya-aš a-ra-ah-za-an-ta tar-ku-wa-an-zi x[ ]
12'	] ^{URU} Ne-ri-ik I DUG KAŠ ú-da-i I DUG KAŠ ^{LÚ} SANGA ^D Ha-li[- pi-nu ⁶]
13'	^D Ha-li-]pi-nu ^{GIŠ} te-pa-an har-zi nu ^D Hal-ki-in ^{GIŠ} te-pí-it III-Š[U]
14'	]x-ŠU e-ku-zi III NINDA.GUR ₄ .RA pá-r-ši-ya
15'	-h]a an-nu-wa-an-zi ma-na-at x[-]
16'	]r-NA É ^{LÚ} NINDA.DÙ.DÙ[ ]
17'	-]x-an-zi na-an x[-]
18'	]x I ^{DUG} hu-u-up[-pa-ra-]

Açıklamalar:

Öy. I

1' an-na-la-za tup-pí-za KAR-u-^ren¹: *annalli-/annalla-/annalaza-* eskiden, eski, bir zamanlar, geçmişte anlamındadır (Ünal, 2016, s. 62). *annalaz* ise, Ablativ (-den hâlidir). Çiğdem bayramına ait olan KUB 46.23+57.99+25.20 Ay. IV 10'-13'. satırların tercümesi şöyledir: "Kral ve kraliçe güneş tanrısının tapınağına giderler. Kral ve kraliçe tanrıya reverans yaparlar. Bir koyunu, güneş tanrısına sunarlar. Cambaz (gösterici, palyaço) söyler, *kita-görevlisi* (hafız) (Ünal, 2016, s. 285) seslenir." 14'. satırda, *an-na-la-az-za Ú-UL e-eš-ta* "(o (kurban) eskiden olmazdı (bulunmazdı)" şeklinde devam etmektedir (transkripsiyon ve tercüme için bk. Klinger, 2000, s. 166-167).

Sumerce KAR kelimesi, bulmak, karşılaşmak anlamındadır. *KAR-u-en*, Präteritum Pl. 1. (-dili geçmiş, 1. çğ. şh.) çekilmiş şeklidir (Ünal, 2016, s. 259, 592).

tuppi-/tuppiyanza- tablet, çivi yazılı belge, mektup, yazıt anlamlarındaki Hititçe kelimedir ve *tuppiza-* ise Ablativ (-den hali) hâlidir (Tischler, 1994, s. 450-452; Ünal, 2016, s. 550).

Nerik şehri kült envanterine ait olan metinde şöyle belgelenmektedir: KBo 26.181+KUB 27.68+42.100 Ay. IV ^(3') ^DTe-li-pí-nu-un an-na-a[l-la-za tup-pí-ya-za UL] ^(4') [K]AR-u-en ^{URU}Ne-ri-ik-ki-y[a] Tercüme: 3'-4' Biz, eski tablette Telipinu'yu bulmadık ve Nerik'te[ ]. (Transkripsiyon ve tercüme için bk. Lamante-Lorenz, 2015, s. 251, 258; Cammarosano, 2018, s.350, 351).

Bo 3968 x+1'in tercümesi şöyle: "Eski tablette x-x bulduk." Cümlede, bulunan şey (nesne) kırık olduğundan, bulunanın ne olduğunu bilemiyoruz.

4' ^rtu¹-hu-ru-ša-aš hal-zi-eš-ša-an-zi: Hititçe sözlüklerde *duhuru*[-... bir bayram adı olarak ve şimdiye kadar sadece KUB 55.60'da belgelenen sonu kırık bir kelime vardır (Ünal, 2016, s. 546).

KUB 55.60 Ay.² III 2' EZEN₄ du-h[(u-u-ru-u)n-... (transkripsiyon ve duplikatlar için bk. Groddek, 2002, s. 111; duplikatlarla ilgili detaylar için bk. Corti, 2009, s. 16-17;

⁶ Söz konusu tanrı için bk. van Gessel, 1998, s. 71, 72.

Tischler, 1994, s. 421). Söz konusu metin, Nerik kültü bayram ritüeline aittir. Bunun yanında buna benzer bir kelime olarak, ^{NINDA}*tuhurai-* bir ekmek çeşidi veya pasta da metinlerde belgelenmiştir (Tischler, 1994, s. 420-421; Ünal, 2016, s. 546).

Fakat Bo 4968 Öy. I 4'de ^{tu¹-hu-ru-ša-aš}'dan önceki kelimeleri, korunan kalıntılara bakarak "DUG?.GAL?" şeklinde mi okunmalı, bu kısım ne yazık ki işaretlerin kırık olmalarından dolayı açık değildir. DUG.GAL "testi, kap, kâse, kadeh" (Coşkun, 1969, s. 21-34; Ünal, 2016, s. 107) anlamındaki bu Sumerce kelimedenden sonra gelen ^{tu¹-hu-ru-ša-aš} kelimesinin önünde bayram determinatifi yoktur, acaba burada başka anlamda bir kelime mi söz konusudur?

Bu arada şu bilgiyi aktarmakta da yarar var: Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğünde, *tuhur* kelimesi bulunmaktadır ve anlamı "ürün, verim (-Balıkesir)" (Derleme Sözlüğü, 1978, s. 3987) ve "bir yıllık ürün (Keleğçi *Acıpayam -Denizli)" (Derleme Sözlüğü, 1982, s. 4773) olarak yer almaktadır.

hal-zi-eš-ša-an-zi: *halzešša-/halzišša-* kelimesi, tekrar tekrar çağırarak, ilân etmek anlamında olup, şimdiki zaman 3. çğ. şh. hâlidir (Ünal, 2016, s. 146; Tischler, 1983, s. 140; Puhvel, 1991, s. 53-64).

KI.LAM bayramına ait KBo 10.24 Öy. III'de şöyle yer almaktadır: ⁽¹⁵⁾ EGIR-ŠU-ma LÚ^{MEŠ}zi-in-hu-ri-ya-aš ⁽¹⁶⁾ i-ya-an-ta hu-u-i-ya ⁽¹⁷⁾ hal-zi-iš-ša-an-zi "Fakat daha sonra *zinhuriya-* adamları giderler ve *hu* (diye) seslenirler." (Transkripsiyon ve tercüme için bk. Singer, 1984, s. 18; Friedrich-Kammenhuber, 1991, s. 98).

5' A-BU-BI-TI: Akadca olan *ABU BĪTI*, *ABUBĪTI*, kâhya, idareci, yönetici, kapıcı anlamındadır (Tischler, 2001, s. 15; Ünal, 2016, s. 48). Bir kehanet metni olan ABoT 1.14+KBo 31.167+24.118 IV'de şu şekilde belgelenmektedir: ⁽¹⁹⁾ na-an LÚ^{MEŠ} É.GAL A-BU-BI-TI ⁽²⁰⁾ GÜB-la-aš e-eš-ša-an-zi "Ve onu sol taraf saray kâhyaları icra ederler." (Transkripsiyon ve tercüme için bk. Lebrun, 1994, s. 52, 65). Ayrıca Ardzinba, 2010, s. 171-172'de şu bilgiler yer almaktadır: "Antahşum bayramının altıncı gününde *halentuwa*'da "büyük meclis" düzenlenirdi. Ardından Zıpalanda kenti Fırtına Tanrısının, sağ taraf *ABUBITI* neferleri sarayında tutulan kabını açma seremonisi yapılırdı. Hem sağ hem de sol taraf *ABUBITI* neferleri sarayı bilinmektedir ve bu oldukça ilginç bir kanıttır. Bilgilerimiz yetersiz olduğundan adı geçen sağ ve sol taraf *ABUBITI* neferlerine ait sarayların iki ayrı saray mı yoksa aynı sarayın iki ayrı bölümü mü olduğunu kesin olarak belirleyemiyoruz. Ama bizim için önemli olan husus, mekânların bizzat sağ ve sol olarak ayrılmış olmasıdır."

Kült envanterine ait olan KUB 12.2(+59).14+38.16 Öy. I'de şöyle yer almaktadır: 6-7: sağ taraf *ABUBITI* saray kâhyaları, bir *huppar*-bira kabını kurban masasında tanzim ederler. ...] (Collins, 2006, s. 45).

6' -]x ha-az-ga-ra-ya aš-ša-nu-wa-an-zi: ^{MUNUS}*hazkara-/hazgara-/hazikari-* kadın müzisyen anlamındadır ve metinde Pl.Nom. (çoğul, yalın) hâlidir (Ünal, 2016, s. 183; Tischler, 2008, s. 54).

hazgara-kadınları, çoğu kez koroda kült sırasında, diğer kadın gruplarında (örn. ^{MUNUS}MEŠSİR, ^{MUNUS}MEŠzintuhi-, ^{MUNUS}MEŠkatri-) olduğu gibi şarkı söylerler, fakat kültteki esas görevi sadece şarkı değildir. Kültte, kurbanların hazırlanması, tanrı heykellerinin taşınması ve düzenlenmesi gibi başkaca görevleri de bulunmaktadır

(Friedrich-Kammenhuber-Hoffmann, 2007, s. 548-554; *hazgara*-kadınlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Murat, 2013, s. 124-131).

Bayram tasvirli kült envanter metni olan KBo 2.13 Ay. 3'-4'. satırda şöyle belgelenmektedir: *hazgara*-kadınları, tanrıları (heykellerini) *Varvataliya* pınarına, kült taşlarına götürürler. Tanrıları kült taşlarının önüne yerleştirirler (Ayyıldız ve Süel, 2010, s. 68; Murat, 2013, s. 125).

aššanu-/ašnu-/aššiyanu- fiilinin donatmak, tanzim etmek, dağıtmak, temin etmek, (tanrıları ve ayinlerini) kutlamak, sevdirmek, iyilik etmek, bitirmek anlamları bulunmaktadır (Tischler, 2001, s. 26; Ünal, 2016, s. 89, 90; Kloekhorst, 2008, s. 216-218; Friedrich-Kammenhuber, 1984, s. 372-383).

Bir bayram metnine ait olan ABoT 2.223 (AnAr 87-2-06) Öy. II'de şu şekilde yer almaktadır: ⁽⁴⁾ *nu-kán GAL^{HLA} aš-nu-wa-an-zi* " Ve GAL kadehlerini hazırlarlar.

(Transkripsiyon ve tercüme için bk. Akdoğan, 2010, s. 18, 19).

Bo 3968 Öy. I 6'. Satırın baş kısmının tercümesi:]x ve kadın müzisyenler hazırlarlar.

Zİ.DA.DUR₅: "Islak un" anlamındaki Sumerce kelimedir (Ünal, 2016, s. 607).

7' ^DNISABA ve 13' ^DHal-ki-in: Halki, tahıl tanrısıdır (Hitit metinlerinde geçtiği metin yerleri için bk. van Gessel, 1998, s. 743-744; bk. Arıkan, 2017, s. 59). Kumarbi, Hitit literatüründe, aynı Sümer anne- ve tahıl tanrıçası NISABA gibi, *halki-* "arpa, buğday, tahıl" ile tanımlanır. Hitit kurban listelerinde Halki, NISABA ve Kumarbi birbirinin yerine dönüşümlü kullanılır (bk. Haas, 1994, s. 169, d.not 108 ile). Demeter ve Kore ile tahıl tanrısı Halki ve yeraltı tanrıçası Allani/Allatum ile onların kızlarından oluşan oluşum karşılaştırılabilir (Haas, 1994, s. 474).

11' MUNUS^{MEŞ} zi-en-du-hi-ya-aš: MUNUS^{zintuhi-}, "kadın şarkıcı, koro şarkıcısı" anlamına gelmektedir (Ünal, 2007, s. 823). Hitit metinlerinde profesyonel müzisyenler arasında yer almakta ve bayram metinlerinde dans eden kişilerin arasında da görülmektedir. *zintuhi-* kadınları ile ilgili detaylı bilgi için bk. Akdoğan, 2016c, s. 55-58.

11' a-ra-ah-za-an-ta: *arahzanda* kelimesinin "dışarda, çevrede, etrafta, yurt dışında" anlamları vardır (Tischler, 1983, s. 52; Ünal, 2016, s. 75). Yeraltı tanrıları için yapılmış bir bayram ritüelinde kelime yer almaktadır: KBo 11.32 Öy. ⁽²⁶⁾LÜ^{HÜB} *a-ra-ah-za-da ú-da-i* MUN-zi ⁽²⁷⁾*ša-ri-an-zi du-wa-an- du-wa-an-na III-ŠU tar-na-i* Tercüme: 26-27: Sağır adam dışarı getirir. Tuz yığıntılarını buradan oraya 3 kez bırakır (tercüme için bk. Arıkan, 2003, s. 28).

11' tar-ku-wa-an-zi: *tarku-/tarkuwai-* fiilinin dans etmek, raks etmek, dönmek, oynamak (Tischler, 1993, s.78-180; Ünal, 2016, s. 520, 521) anlamları vardır. Bir bayram fragmanı olan KBo 20.40 V'de şöyle belgelenmektedir: ⁽⁵⁾LÜ^{MEŞ} *zi-in-hu-u-ri-eš* MUNUS^{MEŞ} *zi-in-t[u-hi-e-eš]* ⁽⁶⁾SİR^{RU} *ta-a-na hu-u-ma-an-ti-iš* ⁽⁷⁾*tar-ku-wa-an-zi* ... Tercüme: 5'-6'-7' *zinhuri-* adamları (ve) *zintuhi-* kadınları şarkı söylerler; ikinci kez bütün hepsi dans ederler. ... (transkripsiyon ve tercüme için bk. Tischler, 1993, s. 178).

13' ^{GIŠ}te-pa-an: ^{GIŠ}*tipa-* kap veya kaşık, kepçe? anlamları vardır ve Sg.Akk. (tekil, -i hali) haldedir (Ünal, 2007, s. 718; Tischler, 1993, s. 309'da "bir alet" olarak anlamı verilmiştir). Anzili ve Zukki için ritüeli konu edinen, KUB 17.23 II'de şöyle belgelenmektedir: ⁽¹⁷⁾EGIR[-a]n-^r*da-ma¹-kán* MUNUS^{ŠU}.^{GI}NINDA.İ.E.DÉ.A¹ A-NA DINGIR^{LIM} ⁽¹⁸⁾*še-er ar-ha* ^{GIŠ}*ti-pi-it* 3-^r*ŠU wa¹-ah-nu-zi* Tercüme: 17'-18': Sonrasında büyücü kadın, yağlı bir çeşit ekmeği? tanrının (heykelinin) üzerinde *tipa-*kabı ile 3 kez

ileri geri çevirir. (Transkripsiyon ve tercüme için bk. Glocker, 1997, s. 113; Fuscagni (ed.), hethiter.net:/CTH 439 (2010sqq.).

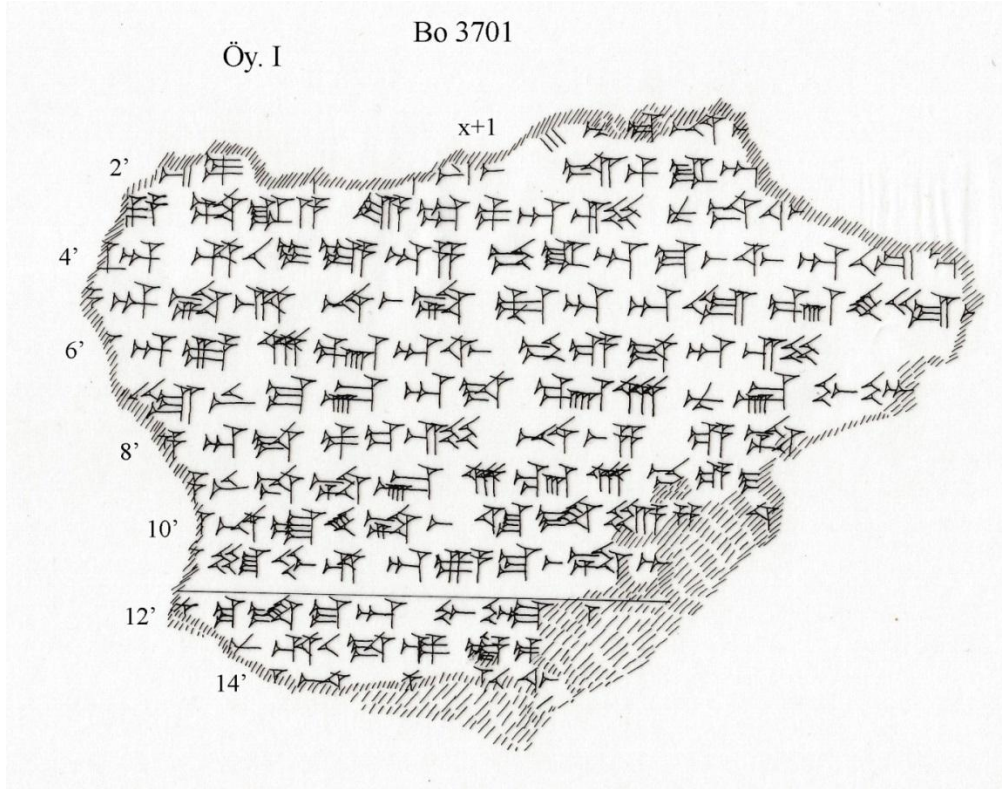
15' -h]a an-nu-wa-an-zi: *annanu-* fiilinin, "eğitmek, öğretmek, yetiştirmek, ders vermek" anlamları vardır (Friedrich-Kammenhuber, 1984, s. 77; Kloekhorst, 2008, s. 177; Ünal, 2016, s. 62).

Yalnız Bo 3968 15'. satırda belgelenen fiil *an-nu-wa-an-zi* şeklinde, *an-*'dan sonra *-na-* hecesi yoktur. Dolayısıyla ya *-na-* hecesini kâtip yazmayı unuttu ya da kökü *annu-* olan başka bir fiil söz konusu. *annuwanzi*, şimdiki zaman 3. çğ. şh. haldedir.

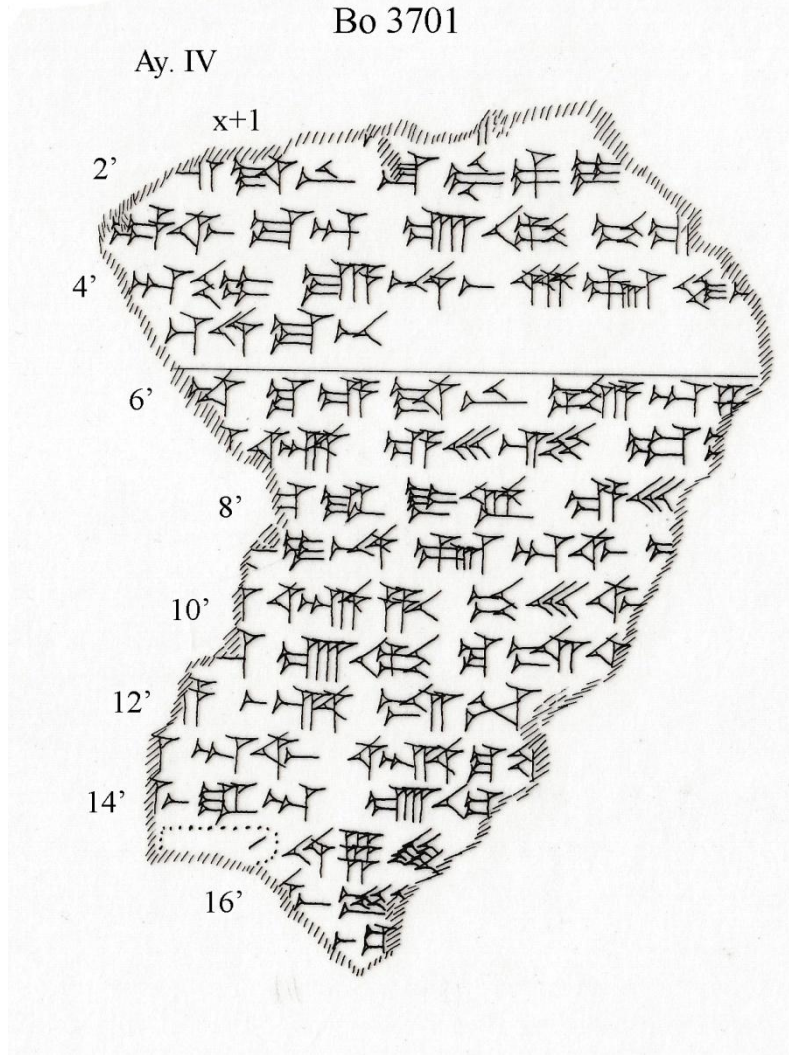
DUB.x KAM tablet kataloğuna ait KBo 31.8+KUB 30.42 Öy. I 2. satırda söz konusu kelime şöyle belgelenmektedir: DUB I^{KAM} *ma-a-an LÜ^{MES} URU^{URU} Iş-ta-nu-wa an-na-nu-wa-an-zi QA-T[I]* "Birinci tablet: Eğer İstanuwa halkı eğitilirse. Bitmiştir." (Transkripsiyon ve tercüme için bk. Dardano, 2006, s. 22, 23).

18']x I^{DUG} hu-u-up[-pa-ra- : Hititçe sözlüklerde ^(DUG)*huppar/huppar/huppara* olarak yer alan "kâse, kadeh, kap" (Ünal, 2016, s. 202; Tischler, 1983, s. 291-293; Puhvel, 1984, s. 387-391) anlamına gelen kelimenin yanı sıra, ^(GIŞ/DUG)*hupparalli-* "bir kap" ismi de yer almaktadır (Ünal, 2016, s. 202). Kelimenin son kısmının kırık olması nedeniyle, iki kelimedenden birinin burada olması söz konusudur.

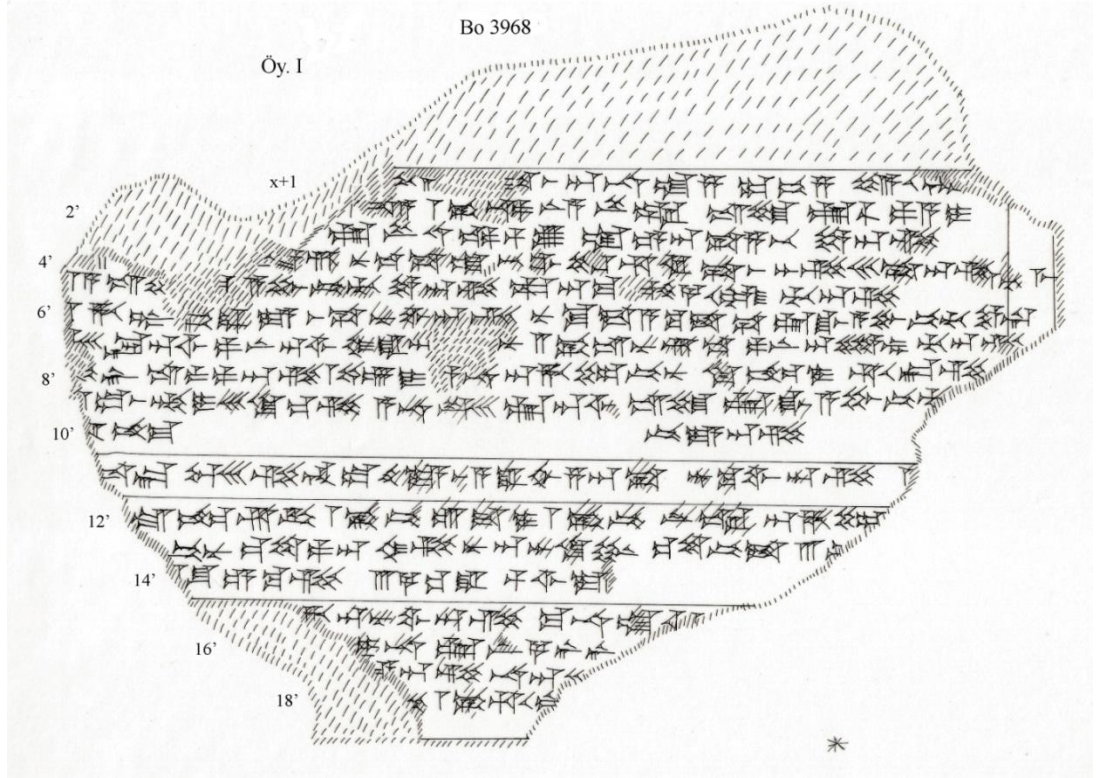
^(GIŞ/DUG)*hupparalli-* için, Tischler, 2008, s. 61'de, "Topfbehälter" açıklaması yer almaktadır. ^(DUG)*huppar* kabının içine neler konulduğu, filolojik ayrıntılar ve büyüklüğü ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için Coşkun, 1969, s. 46-53'e bakılabilir.

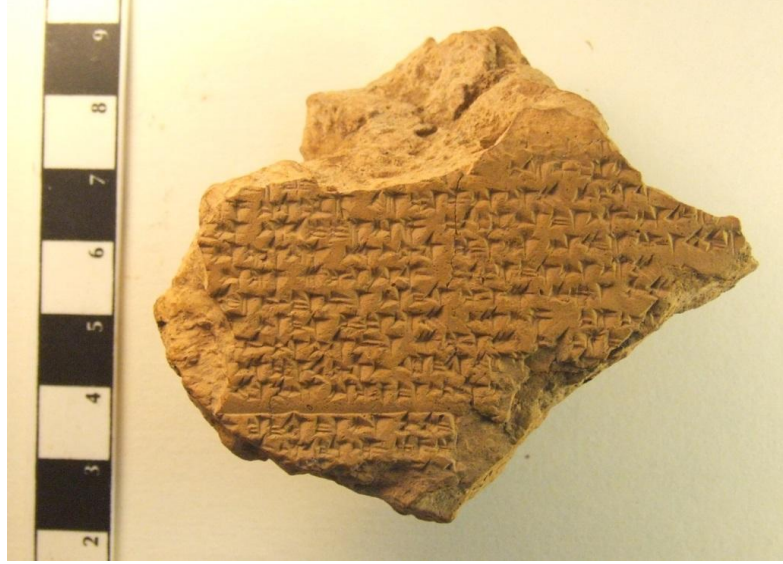
Şekil 1. Bo 3701 Ön yüz I

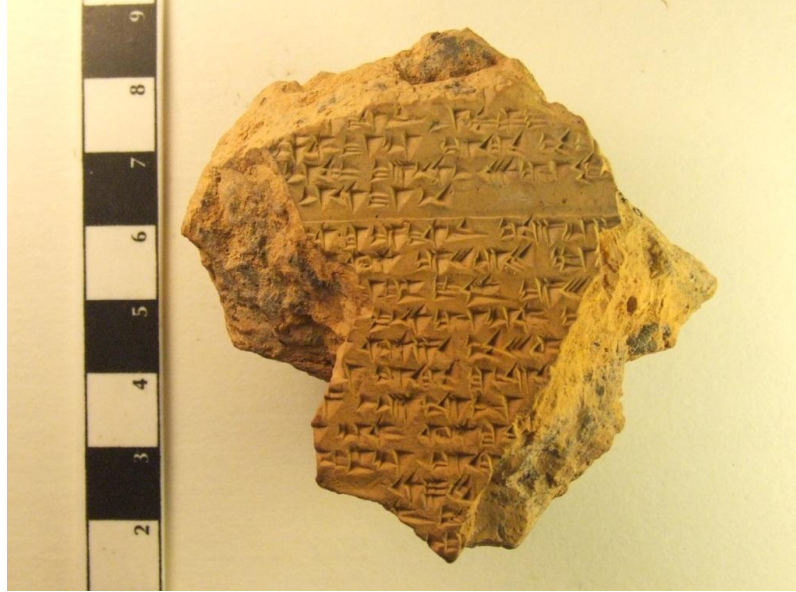
Şekil 2. Bo 3701 Arka yüz IV

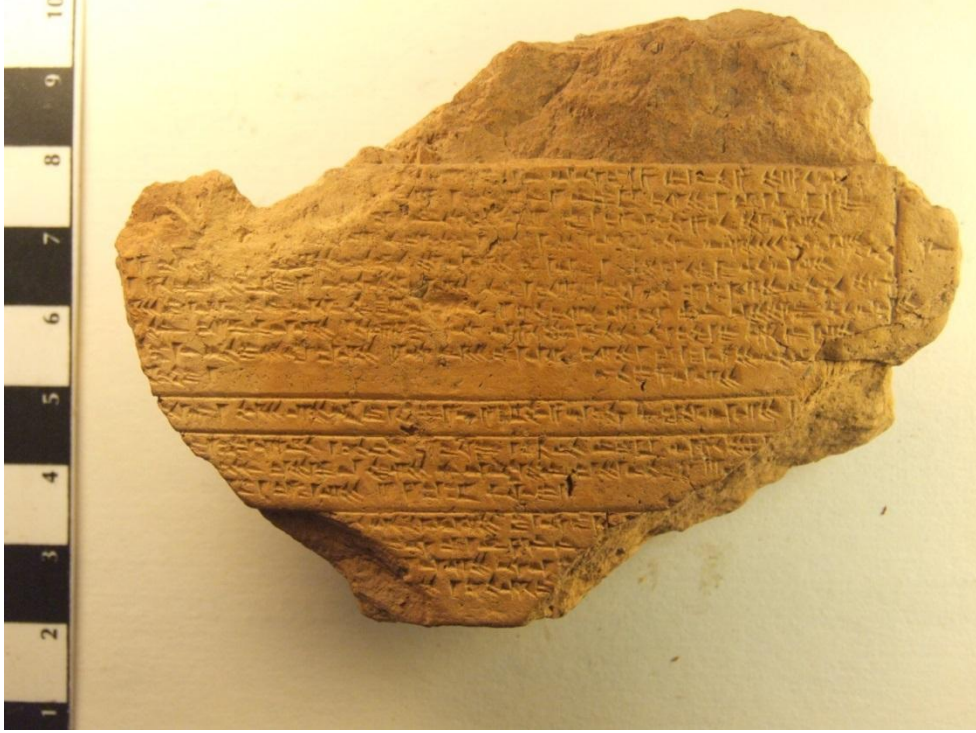
Şekil 3. Bo 3968 Ön yüz I

Şekil 4. Bo 3701 Ön yüz I

Şekil 5. Bo 3701 Arka yüz IV

Şekil 6. Bo 3968 Ön yüz I

Kaynaklar

- Akdoğan, R. (2010). Einneues hethitisches Keilschriftfragment eines Festrituals, *Festschrift für Gernot Wilhelm anlässlich für seines 65. Geburtstages am 28. Januar 1945*, J.C.Fincke (Ed.), Dresden, 17-26.
- Akdoğan, R. (2016a). *Hethitische Texte Bo 4658-Bo 5000 Teil 1: Transkriptionen*, Dresdner Beiträge zur Hethitologie 46, Wiesbaden.
- Akdoğan, R. (2016b). *Hethitische Texte Bo 4658-Bo 5000 Teil 2: Autographien*, Dresdner Beiträge zur Hethitologie 46, Wiesbaden.
- Akdoğan, R. (2016c). Boğazköy'den yayınlanmamış bir Hititçe tablet (Bo 3891) ve *zintuhi*-kadınları. *KUBABA Arkeoloji-Sanat Tarihi-Tarih Dergisi*, 25, 53-62.
- Alsan, Ş. S. ve Akın, S. (2020). Türk kültür ve sanatında geyik sembolizmi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 45, 215-226.
- Ardzinba, V. (2010). *Eskiçağda Anadolu ayinleri ve mitleri*. O. Uravelli (Çev.), Kafkas Bilimsel Araştırma Merkezi ve Yayıncılık İşletmesi, Ankara.
- Arıkan, Y. (2003). Hitit çivi yazılı belgelerinde *šuhha* "(Düz) Dam, Çatı" ve onun dinsel ve sosyal hayattaki yeri. *Archivum Anatolicum* 6 (1), 11-57.
- Arıkan, Y. (2017). Hitit dininin tarihi gelişimi ve Hitit panteonu. *Yaşar Coşkun'a Saygı Yazıları*, A.S.Güneri (Ed.), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 41-72.
- Atalay, B. (2018). *Kâşgarlı Mahmud Divanü Lûgat-it Türk (Çeviri)* (Cilt I-II-III). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 521-522-523.
- Aydın, N. (2013). *Büyük Sümerce Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 1095.
- Ayyıldız, S. ve Süel, M. (2010). Ortaköy/Şapinuva Ağılönü mevkii'nde ele geçen pencere kap, *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Çorum 25-31 Ağustos 2008, A.Süel (Ed.), Cilt 1, Ankara, 63-78.
- Beckman, G. (1983). *Hittite birth rituals. Studien zu den Boğazköy-Texten* 29, Wiesbaden.
- Beckman, G., Bryce, T., Cline, E. (2011). *The Ahhiyawa texts, society of biblical literature*, Atlanta.
- Black, J, George, A., Potgate, N. (2000). *A Concise Dictionary of Akkadian*, SANTAG Arbeiten und Untersuchungen zur Keilschriftkunde Band 5, K.Hecker-W.Sommerfeld (Eds.), Wiesbaden.

- Cammarosano, M. (2018). *Hittite Local Cults*, SBL Press, Writings from the Ancient World Series, Nummer 40, Atlanta.
- Carruba, O. (1992). *Per Una grammatica Ittita towards a Hittite grammar*, Studia Mediterranea 7, Pavia.
- Collins, B.J. (2006). A Note On Some Local Cults In The Time Of Tudhaliya IV, *The Life And Times Of Hattušili III And Tuthaliya IV, Proecedings Of A Symposium Held in Honour Of J.De Roos, 12-13 December 2003*, Leiden, Th. van den Hout with the Asisstance of C.H. van Zoest (Eds.), Leiden, 39-48.
- Corti, C. (2009). Hattušili III and the Cult Management of the Holy City of Nerik (II), *Studia Asiana* 5, 15-23.
- Coşkun, Y. (1969). Boğazköy metinlerinde geçen başlıca libasyon kapları. *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 27 (3-4), 1-61.
- Dardano, P. (2006). *Die hethitischen Tontafelkataloge aus Hattuša (CTH 276-282)*, *Studien zu den Boğazköy-Texten* 47, Wiesbaden.
- Daus, A., Rieken, E. (2018). *Das Persönliche Gebet bei den Hethitern*, *Studien zu den Boğazköy-Texten* 63, Wiesbaden.
- Derleme Sözlüğü (1978). *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü C. X*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Derleme Sözlüğü (1982). *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü C. XII*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Friedrich, J., Kammenhuber, A. (1984). *Hethitisches Wörterbuch, Zweite völlig neubearbeitete Auflage auf der Grundlage der edierten hethitischen Texte*, Band I:A, Heidelberg.
- Friedrich, J., Kammenhuber, A. (1991). *Hethitisches Wörterbuch, Zweite völlig neubearbeitete Auflage auf der Grundlage der edierten hethitischen Texte*, Band III: H, Heidelberg.
- Friedrich, J., Kammenhuber, A., Hoffmann, I. (2007). *Hethitisches Wörterbuch, Zweite völlig neubearbeitete Auflage auf der Grundlage der edierten hethitischen Texte*, Band III (I), Lieferungen 11-17, Heidelberg.
- Friedrich, J., Kammenhuber, A. (2010). *Hethitisches Wörterbuch, Zweite völlig neubearbeitete Auflage auf der Grundlage der edierten hethitischen Texte*, J.Hazenbos (Ed.), Band III (2), Liefung 18, Heidelberg.

- Gavaz, Ö.S. (2016). MÖ 2. bin yıl bazı gelenek ve halk motiflerinin günümüze yansıyan örnekleri. *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi* 19, 79-91.
- van Gessel, B.H.L. (1998). *Onomasticon of the Hittite Pantheon*, Handbuch der Orientalistik der Nahe und Mittlere Osten, Part II, Leiden-New York-Köln.
- Gilan, A. (2015). *Formen und Inhalte Althethitischer Historischer Literatur, Texte der Hethiter* 29, Heidelberg.
- Glocker, J. (1997). *Das Ritual für den Wettergott von Kuliwišna, Textzeugnisse eines lokalen Kultfestes im Anatolien der Hethiterzeit*, Eothen 6.
- Goetze, A. (1971). Hittite ŠIPANT-, *Journal of Cuneiform Studies* 23(3), 77-94.
- Groddek, D. (2002). *Hethitische Texte in Transkription KUB 55*, Dresdner Beiträge zur Hethitologie 4, Dresden.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözlüklerin köken bilgisi sözlüğü, etimolojik sözlük denemesi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 911.
- Güterbock, H.G., Hoffner, H.A. (1997). *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of the Chicago*, Volume P, Chicago.
- Güterbock, H.G., Hoffner, H.A., van den Hout, T.P.J. (2005). *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of the Chicago*, Volume Š, Fascicle 2, Chicago.
- Haas, V. (1994). *Geschichte der hethitischen Religion*, Handbuch der Orientalistik der nahe und mittlere Osten, Band 15, Leiden-New York-Köln.
- van den Hout, Th. (1998). *The Purity of Kingship. An Edition of CTH 569 and Related Hittite Oracle Inquiries Tuthalya IV*, Documenta et Monumenta Orientis Antiqui 25, Leiden.
- Klinger, J. (2000). "So weit und Mehr Wie Das Meer..." -Das Meer in Texten Hattischer Provenienz, *The Asia Minor Connexion: Studies on the Pre-Greek Languages in Memory in Charles Carter, Orbis/Supplementa*, Tome 13, Leuven-Paris, 152-172.
- Kloekhorst, A. (2008). *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*, Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series vol. 5, Leiden-Boston.
- Lamante, S., Lorenz, J. (2015). KUB 27.68+ Ein Inventar zum Kult Nerik, *KASKAL* 12, 245-266.

- Lebrun, R. (1994). Questions Oraculaires Concernant le Nouveau Déroulement de Fêtes Secondaires de Printemps Et D'automne = CTH 568, *Hethitica* 12, 41-77.
- Lühr, R. (2019). Satzanfänge im Hethitischen, *Hrozný and Hittite, The First Hundred Years, Proceedings of the International Conference Held at Charles University, Prague, 11-14. November 2015*, R.I.Kim, J.Mynářová-Pavúk (Eds.), *Culture and History of The Ancient Near East 107*, Leiden-Boston, 230-257.
- Murat, L. (2013). Kült görevlisi şarkıcı kadınlar: ^{MUNUS.MEŠ}katra-, ^{MUNUS.(MEŠ)}hazgara-. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* 32 (54), 115-133.
- Puhvel, J. (1984). *Hittite etymological dictionary*, vol. 1&2, Berlin - New York-Amsterdam.
- Puhvel, J. (1991). *Hittite etymological dictionary*, vol. 3, Berlin-New York.
- Reyhan, E. (2016). Hitit kültür dünyasında bayram ritüelleri. *Turkish Studies, International Preodical fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11 (16), 89-114.
- Singer, I. (1984). *The Hittite KILAM Festival*, *Studien zu den Boğazköy-Texten* 28, Wiesbaden.
- Starke, F. (1985). *Die keilschrift-luwischen Texte in Umschrift*, *Studien zu den Boğazköy-Texten* 31, Wiesbaden.
- Sürenhagen, D. (1981). Zwei Gebete Hattušiliš und der Puduhepa. *Altorientalische Forschungen* 8, 107-168.
- Tischler, J. (1983). *Hethitisches Etymologisches Glossar*, *Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft*, Teil 1, Innsbruck.
- Tischler, J. (1991a). *Hethitisches Etymologisches Glossar*, *Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft* 20 (2), Lief. 7, Innsbruck.
- Tischler, J. (1991b). *Hethitisches Etymologisches Glossar*, *Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft* 20 (3), Lief. 8, Innsbruck.
- Tischler, J. (1993). *Hethitisches Etymologisches Glossar*, *Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft Band* 20 (3), Lief. 9, Innsbruck.
- Tischler, J. (1994). *Hethitisches Etymologisches Glossar*, *Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft Band* 20 (3), Lief. 10, Innsbruck.

- Tischler, J. (2001). *Hethitisches Handwörterbuch, Mit dem Wortschatz der Nachbarsprachen*, Innsbruck.
- Tischler, J. (2008). *Hethitisches Handwörterbuch, Mit dem Wortschatz der Nachbarsprachen, vermehrte und verbesserte Auflage*, Innsbruck.
- Ünal, A. (2005). Fremde Götter in Hatti: Einführung einer Babylonischen Gottheit in Hatti und Schwierigkeiten bei ihrer Kulterrichtung nach dem Orakeltext KUB 5.6, *Archivum Anatolicum* 8 (2), 47-108.
- Ünal, A. (2007). *Hititçe çok dilli el sözlüğü Vol. I A-M, Vol. II N-Z*, Philologia Sprachwissenschaftliche Forschungsergebnisse, Band 108.1, 2, Hamburg.
- Ünal, A. (2016). *Hititçe-Türkçe, Türkçe-Hititçe büyük sözlük, Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca sözcük listeleriyle birlikte*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2018). Hititler devri Anadolu'sunda gezmek ve dolaşmak: yolculuk, ticarî geziler: askerî seferler ve ulaşım aracı olarak yollar, dağlar, vadiler, köprüler, deniz ve ırmaklar. *Eski Yakındoğu'da Ulaşım Üzerine Yazılar*, Gökce, B., Pınarcık, P. (Eds.), Ankara: Akademisyen Kitabevi, 1-80.

Internet Kaynakları

- Fuscagni (ed.), F.Fuscagni, hethiter.net/CTH_439 (2010sq.) (Erişim Tarihi: 05.06.2020)
- Rieken, E., Lorenz, J., Daues, A. (2017). Gebete der Hethiter, http://www.hethiter.net/txhet_gebet (Erişim Tarihi: 15.06.2020)

Yazar Son Notu ve Teşekkür

Bo numaralı Hitit tabletleriyle ilgili çalışmayı, Mainz Akademie die Wissenschaften und der Literatur'de, 2019 Temmuz ve Ağustos aylarında tamamladım. Mainz'da çalışma imkânı sağlayan Prof.Dr.phil.Dr.h.c. G. Wilhelm'e, Prof.Dr. D.Schwemer'e teşekkür ederim. Ayrıca dostane tavırlarından dolayı Prof. Dr. D. Prechel'e, Prof. Dr. G.Müller'e, Dr. S. Koşak'a, Dr. C.Steitler'e, Dr. M.Vigo'ya teşekkür ederim. Mainz'da çalışma süresince maddi destek sağlayan Deutscher Akademischer Austauschdienst'e (DAAD) teşekkürlerimi sunuyorum.